

Intencionální modely

Fenomén intencionality můžeme nejspíše pozorovat tam, kde je nejzjevnější, totiž ve sféře organismů (živých bytostí všeho druhu). Je tu ovšem problém, můžeme-li legitimně mluvit o „fenoménu“ tam, kde se nám nic nevyjevuje a kde tedy nemůžeme (zdánlivě) nic pozorovat. Intencionalita je „jev“ (fenomén), kterému musíme porozumět a který musíme pochopit právě spolu s tím porozuměním, že nejde o samostatnou skutečnost, dokonce ani o nějaký aspekt nebo „vlastnost“ takové skutečnosti, nýbrž o vykonávaný (ve skutečnost uváděný, aktivně uskutečňovaný) vztah jedné takové skutečnosti k jiné, přičemž i tyto dvě od sebe odlišné skutečnosti mají docela zvláštní charakter, totiž že je nikdy nemůžeme přímo „pozorovat“ (tj. že je nikdy nemáme „před sebou“ tak, abychom je mohli „zjišťovat“ jako pouzí pozorovatelé), ale že k správnému „pozorování“ (v širším, hlubším smyslu) jim musíme právě „rozumět“. Takže: intencionalita (u člověka) je aktivně vykonávané vztahování určitých duševních výkonů k určitým skutečnostem, které nejsou součástmi ani složkami oněch výkonů. Obvykle přitom uniká - i tehdy, když už jsme si navykli být trochu pozornější a když se už snažíme „porozumět“ -, že vlastně nejde přímo o vztahování myšlenkového výkonu k nějaké skutečné „věci“, k nějakému skutečnému „jevu“ atd., nýbrž že tu je jakýsi prostředník, kterému budeme - u člověka - říkat „intencionální model“. Tento model nemůžeme „konstatovat“ ani „popsat“ psychologicky, tj. když popisujeme duševní jevy, a nemůžeme jej popsati ani jako „věc“, jako nějakou samostatnou „skutečnost“ mezi ostatními skutečnostmi, které jsou v naší blízkosti před námi nebo kolem nás. Pokud jsme však schopni „porozumět“ myšlenkovým výkonům (k nimž se ostatně také nemůžeme dostat přímo, a to ani v případě výkonů druhých lidí, ani v případě svých vlastních výkonů, ale opět pouze na základě jistého porozumění), můžeme vždycky - byť s jistou opatrností - rozlišit to, co můžeme „lokalizovat“ (a „temporalizovat“) do světa kolem sebe, od toho, co takto „!lokalizovat“ (a „temporalizovat“) nemůžeme nebo aspoň nedokážeme. A to jsou právě ony „modely“, „intencionální modely“, které musíme v rámci svého porozumění mentálním (zejména pak myšlenkovým) výkonům jaksi „hypostazovat“, ale nikoli takovým způsobem, že bychom už o nich nedokázali nic dalšího vypovídat, nýbrž zcela naopak: můžeme se jimi dokonce velmi důkladně zabývat, a to způsobem, který se ve veliké míře podobá tomu, jak jsme schopni se zabývat „skutečnými“ (tj. nevymyšlenými, nehypostazovanými) „věcmi“ ve své okolí. Je až s podivem, že můžeme velmi často při zkoumání těchto myšlenkových „modelů“ jít nejen dál, než tomu bývá při zkoumání „skutečných věcí“, ale že tak aspoň v některých směrech můžeme dosahovat ještě větší přesnosti v jejich myšlenkovém „uchopování“ i při rozsáhlých myšlenkových výkonech, při nichž s nimi (opět myšlenkově) pracujeme.

(Písek, 080224-2.)